

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.58>

УДК 338.5:658.8:633.1

*Н. М. Буняк,
к. е. н., старший науковий співробітник, в. о. директора,
Носівська селекційно-дослідна станція
Миронівського інституту пшениці імені В.М. Ремесла НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5089-2399>*

*О. Є. Сизенко,
науковий співробітник лабораторії насінництва зернових культур,
Носівська селекційно-дослідна станція
Миронівського інституту пшениці імені В.М. Ремесла НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5028-2750>*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЗАТРАТ НА ПРОВЕДЕННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ СОБІВАРТОСТІ НАСІННЯ ЗЕРНОВИХ КОЛОСОВИХ КУЛЬТУР

*N. Bunyak,
PhD in Economics, Senior Researcher, Acting Director,
Nosivska Breeding and Research Station of the V.M. Remeslo Myronivka Institute of
Wheat of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
O. Syzenko,
Researcher at the Laboratory of Seed Production of Cereal Crops,
Nosivska Breeding and Research Station of the V.M. Remeslo Myronivka Institute of
Wheat of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine*

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF CERTIFICATION COSTS ON THE FORMATION OF THE COST PRICE OF GRAIN CROPS

У статті викладені результати дослідження процесу формування затрат на проведення сертифікації насіння, їх вплив на повну собівартість виробництва товару. Встановлено, що наявність п'ятьох господарюючих об'єктів, яким надано право надання послуг із сертифікації насіння, не забезпечили повноцінної цінової конкуренції при проведенні сортового контролю, оскільки законодавчо були обмежені на надання послуг по категоріях насіння «добазове та базове» до 2024 року. Проведено розрахунок нормативно мінімальних затрат на проведення обов'язкових регламентних робіт для можливості виходу насіння пшениці озимої на ринок в умовах 2023 року. В структурі даних затрат найбільшу питому вагу - 55,1% становлять затрати на проведення ділянкового (грунтового) сортового контролю, найменшу - 18,2% польове інспектування насінницьких посівів. На прикладі Носівської селекційно-дослідної станції проведено дослідження динаміки витрат на оплату послуг з визначення сортових та посівних якостей насіння озимих культур у розрахунку на 1 тонну реалізованого насіння (2020-2023 роки). З'ясовано причини майже трикратного зростання фактичних витрат на сертифікацію товару в порівнянні з нормативно розрахунковими: в першу чергу - це незначний відсоток реалізації продукції, що виник як реакція покупців на зниження ціни товарного зерна. Наукові установи, власники майнових прав на поширення насіння сортів, змушені проводити сертифікацію насіння високих репродукцій, які виробляються в незначних обсягах, розмір партій зазвичай до 10 тонн. За таких обсягів витрати зростають фактично в 2 рази. Проведено аналіз вартості надання послуг із сертифікації насіння на посівні якості в розрізі господарюючих суб'єктів, які пройшли акредитацію та отримали дозвіл на даний вид діяльності, та визначено найбільш конкурентною за ціною вартість послуги, що її надає ТОВ «АГРОЛАБТЕСТ». Аналіз калькуляції вартості послуг з визначення посівних якостей насіння колосових культур в ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції»

посіяв сумнів у їх достовірності. Затрати з реєстрації та видачі одного сертифіката оцінені в суму 392,80 грн, що становить 24,9 % до загальної вартості.

The article presents the results of a study of the process of forming costs for seed certification and their impact on the total cost of production of goods. It was established that the presence of five business entities that were granted the right to provide seed certification services did not ensure full price competition in conducting varietal control, since they were legally limited to providing services in the categories of "additional and basic" seeds until 2024. The calculation of the regulatory minimum costs for carrying out mandatory regulatory work for the possibility of entering winter wheat seeds on the market in 2023 was carried out. In the structure of these costs, the largest share - 55.1% - is made by costs for conducting plot (soil) varietal control, the smallest - 18.2% - by field inspection of seed crops. Using the example of the Nosivka Breeding and Research Station, a study was conducted of the dynamics of costs for payment for services to determine the varietal and sowing qualities of winter crop seeds per 1 ton of sold seeds (2020-2023). The reasons for the almost threefold increase in actual costs for product certification compared to the normatively calculated ones were found out: first of all, this is an insignificant percentage of product sales, which arose as a reaction of buyers to a decrease in the price of commercial grain. Scientific institutions, owners of property rights to the distribution of seeds of varieties, are forced to certify seeds of high reproductions, which are produced in small volumes, the size of batches is usually up to 10 tons. With such volumes, costs actually increase by 2 times. An analysis of the cost of providing services for seed certification for sowing quality was conducted in terms of business entities that have been accredited and received permission for this type of activity, and the most competitive cost of the service provided by AGROLABTEST LLC was determined. An analysis of the cost calculation of services for determining the sowing

quality of eared crops seeds at the State Enterprise "State Center for Certification and Expertise of Agricultural Products" cast doubt on their reliability. The costs of registration and issuance of one certificate are estimated at UAH 392.80, which is 24.9% of the total cost.

Ключові слова: *сертифікація, насіння, сорт, суб'єкт насінництва, польове інспектування, посівні якості, сортовий контроль*

Keywords: *certification, seed, variety, subject of seed production, field inspection, seed qualities, varietal control*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Протягом останнього десятиліття в Україні відбувається суттєве скорочення суб'єктів виробництва насіння сортів зернових колосових культур. Одна з причин - ускладнення процесу сертифікації насіння внаслідок запровадження європейських стандартів, що зумовило додаткові фінансові витрати, які проводять суб'єкти насінництва при його виробництві. Останні три воєнні роки додали їм нових викликів, що пов'язані зі значним скороченням попиту на ринку насіння зернових колосових культур.

Війна фактично звела нанівець ринок насіння зернових колосових культур. У 2022 році пропозиція насіння ярих зернових культур становила 15753,4 тонн, або 53 % до 2021 р., озимих зернових - відповідно 91238,6 тонн, або 57,7 %. Обвал цін реалізації продовольчого зерна, зниження на 2674 грн (34,2 %) у вересні 2022 року, спонукав суб'єкти насінництва до зниження цін реалізації насіння майже на 25 %, проте таке суттєве її зниження не дозволило зберегти об'єми реалізації. Аналогічні характеристики ринку збереглися і в 2023 році.

Для більшості фермерів насіння зернових колосових не є покупним ресурсом, з метою економії коштів вони виробляють його самі, тому в роки несприятливої цінової кон'юнктури на зерно ринок насіння зернових колосових

практично завмирає. Відповідно дуже актуальним стає питання скорочення витрат, в тому числі і на проведення сертифікації, що дає можливість знижувати ціну реалізації насіння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі достатньо багато статей присвячено науковим підходам, принципам, завданням, ролі сертифікації насіння сортів рослин в Україні, проте ми змогли ознайомитися лише з трьома, які певною мірою стосуються проблем становлення ринку послуг із сертифікації насіння сортів рослин. Володін С.А. в статті «Тенденції ринку оціночних послуг у насінництві і розсадництві» пропонує «запровадити цифрову платформу підтримки системи організації насінництва (розсадництва), яка забезпечує на кластерних засадах державно-приватного партнерства: ... експертизу, контроль якості насіння і садивного матеріалу, оцінку відповідності і сертифікацію продукції з використанням консолідованої лабораторної бази» [1]. У статті «Реформування системи державної сертифікації на зерновому ринку України» автори констатують, «що споживчі властивості зерна формуються, додаються й трансформуються за стадіями відтворювального процесу у системі суміжних до зернового ринків: нижньосуміжного насіннєвого ринку Якість кінцевого продукту генерується на всіх стадіях технологічного процесу і залежить від категорії насіння, його сортових та посівних якостей» [3]. Радченко А.М. аналізує норми вітчизняного законодавства, що регулюють питання сертифікації насіння [2]. На жаль практичного визначення загальних затрат, що несуть суб'єкти насінництва при виробництві насіння, їх структури ми не знайшли.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначити мінімальні та фактичні величини затрат на оплату послуг з проведення сертифікації насіння в розрахунку на 1 тону насіння, запропонувати шляхи їх мінімізації. Провести дослідження вартості послуг, що їх надають органи з оцінки відповідності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка досліджуваного питання вимагає коротко зупинитися на понятійному апараті вживаних категорій. Сертифікація насіння – комплекс заходів, спрямованих на визначення сортових і посівних якостей насіння з метою документального підтвердження відповідності вимогам законодавства у сфері насінництва. В Україні сертифікацію насіння, на замовлення суб'єктів його виробництва, на платній основі проводять органи з оцінки відповідності - підприємства, установи, організації, акредитовані національним органом України з акредитації та уповноважені відповідним центральним органом виконавчої влади на здійснення діяльності з оцінки відповідності у сфері насінництва.

Починаючи з 2020 року, послуги з сертифікації насіння в Україні надають п'ять господарюючих суб'єктів: один - державної форми власності та чотири - приватної. Таким чином можна стверджувати, що в нашій державі існує конкуренція на ринку послуг сертифікації насіння. Це обумовлено тим, що таких структур не менше п'яти. ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» був створений у 2014 році є правонаступником Державної насіннєвої інспекції, яка надавала послуги з визначення посівних якостей насіння більше п'ятдесяти років: її філії працювали у всіх районних центрах, проводячи суцільний аналіз всього насіння, яким засівалися лани України. Інші чотири установи - приватної власності, створені у формі товариств з обмеженою відповідальністю протягом 2016-2019 років з величиною статутного капіталу від 2,0 до 3000,0 тис грн. (табл. 1).

Таблиця 1. Органи з оцінки відповідності у сфері насінництва, що працювали в Україні станом на 1 січня 2024 року

	Орган з оцінки відповідності	Форма власності	Дата реєстрації установи	Величина статутного капіталу, тис. грн	Дата рішення ЦОВВ про уповноваження органу з оцінки відповідності
1	ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції»	Державна	15.09.2014 р.	0	19.01.2017
2	ТОВ «АГРОСЕРТ»	Приватна	30.11.2016 р.	2,4	08.11.2017
3	ТОВ «АГРОЛАБТЕСТ»	Приватна	09.12.2016 р.	2,0	
4	ТОВ «НОВАСЕРТ»	Приватна	13.11.2018 р.	3000,0	
5	ТОВ «ВЕЛЕС-СІДС»	Приватна	08.11.2019 р.	3000,0	

Джерело: Сформовано авторами на основі даних Реєстру органів з оцінки відповідності

Сертифікація насіння передбачає комплекс заходів, спрямованих на визначення сортових і посівних якостей насіння. Сортіві якості насіння - це сукупність морфологічних ознак, за якими визначається належність рослин до відповідного сорту. Посівні якості насіння – сукупність показників, що характеризують придатність насіння до сівби. Посівні якості насіння: схожість, енергія проростання, чистота, маса 1 тис. одиниць насіння, вміст насіння інших видів одиниць на 1 кілограм. Схожість - відсоток насінин, що проросли на сьомий день з початку процесу лабораторного пророщування насіння, енергія проростання визначається на п'ятий день. Сортівий контроль, комплекс заходів із визначення сортових якостей насіння, проводиться в розрізі генерацій насіння. Протягом періоду вивчення даного питання законодавчо право проведення сортового контролю категорій «добазове та базове» насіння дозволено проводити виключно ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції», тобто конкуренція була можлива лише на ринку проведення сортового контролю сертифікованого насіння. Повноцінна конкуренція присутня на ринку послуг з оцінки посівних якостей насіння, оскільки всі п'ять суб'єктів з оцінки відповідності мають право надавати послуги та видавати сертифікати, що засвідчують посівні якості.

З 10.06.2023 року набрав чинності Закон України № 2763-IX від 16.11.2022 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин та насінництва і розсадництва у відповідність із положеннями законодавства Європейського Союзу», яким знято обмеження щодо монопольних дій ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» відносно проведення сортового насінневого контролю насіння категорій «добазове та базове».

Формування вартості послуг з проведення сертифікації у сфері насінництва органами з оцінки відповідності державної форми власності здійснюється згідно законодавства у відповідності до затверджених розцінок. Оплата вартості послуг органів з оцінки відповідності приватної форми власності здійснюється згідно договорів.

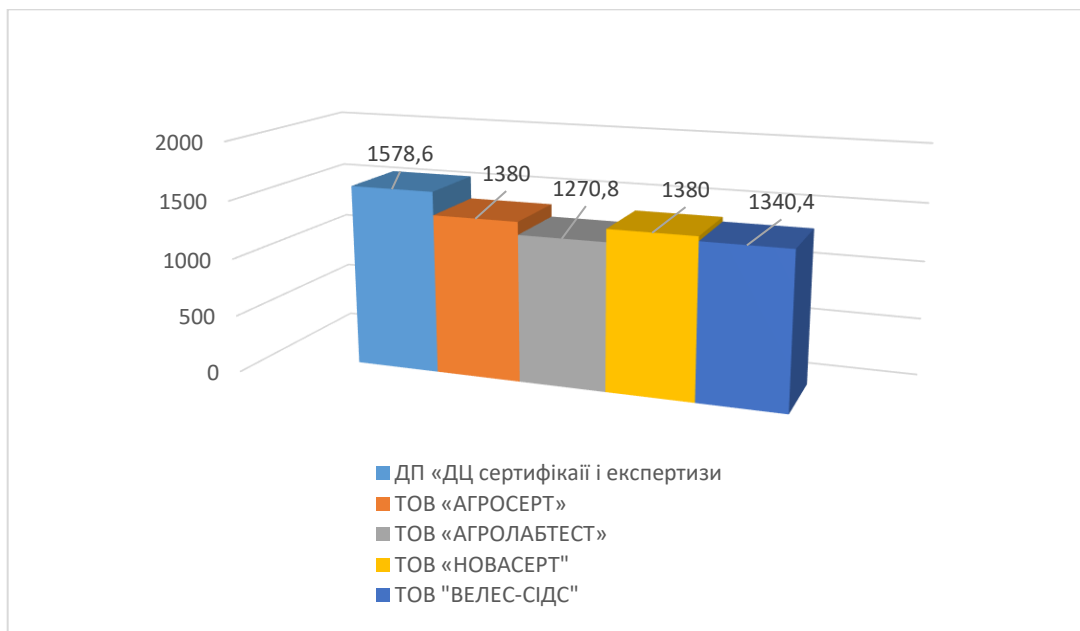

Рис. 1. Вартість 1 послуги із сертифікації насіння на посівні якості, грн.

У результаті дослідження вартості виконання робіт із сертифікації посівних якостей насіння зернових колосових культур станом на грудень 2023 року встановлено, що вартість даної послуги в ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» є найвищою – 1578,60 грн за одну

партію насіння масою не більше 25 тонн, величина вартості не залежить від об'єму партії. Найбільш конкурентною за ціною є вартість послуги, що її надає ТОВ «АГРОЛАБТЕСТ» – 1270,80 грн, або на 307,80 грн менше (-19,5 %) (рис. 1). В ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» діє фіксована ціна, дана установа не приймає участі у відкритих торгах (тендерах) на виконання робіт. Їх оголошують бюджетні установи. ТОВ «АГРОЛАБТЕСТ» та ТОВ «ВЕЛЕС СІДС» приймають участь у тендерах і роблять суттєві цінові знижки при значних об'ємах замовлень.

Аналіз калькуляції вартості послуг вдалося здійснити лише по державному підприємству (табл. 2). Дана калькуляція викликає багато запитань щодо вартості окремих робіт, зокрема не виокремлена величина прибутку, натомість знаходиться у величині конкретних робіт. Найбільшу питому вагу становлять затрати з реєстрації та видачі сертифікатів (майже 25 %). Можна лише припустити, що в калькуляцію включено відправку споживачам, суб'єктам насінництва, по одному примірнику сертифікатів Новою поштою з адресною доставкою.

Визначення сортових якостей насіння здійснюється шляхом польового оцінювання стану та сортових якостей насінневих посівів та ділянкового (грунтового) сортового контролю. Роботу з визначення сортових якостей (польове оцінювання) категорій «добазове і базове» насіння виконує виключно аудитор із сертифікації (агроном-інспектор), який є посадовою особою органу із сертифікації. Визначення сортових якостей насіння категорії «сертифіковане» може здійснювати аудитор із сертифікації (агроном-інспектор), який проводить діяльність як незалежний експерт. ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» розроблено та погоджено специфікації вартості визначення сортових якостей насіння шістьох груп сільськогосподарських культур. Вартість польового інспектування одного

насінницького посіву зернових колосових культур розміром 10 га не є сталою величиною, оскільки дві з чотирьох послуг розраховуються індивідуально, виходячи з відстані, яку долає інспектор до вказаного посіву, затраченого на це часу та кількості таких посівів. Вартість розгляду заявки, перевірка документів на висіяне насіння та саме польове інспектування мають сталу величину. Орієнтована вартість послуги з отримання одного сертифікату, що засвідчує сортові властивості насіння, в умовах Носівської СДС становить 1721,60 грн.

Таблиця 2. Калькуляція вартості послуги з визначення посівних якостей насіння зернових колосових культур в ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» станом на грудень 2023 року

Послуга	Вартість, грн	%
1. Відбір проб та маркування партії насіння	234,00	14,8
2. Заповнення робочого журналу	42,80	2,7
3. Відбір середньої проби наважок	42,80	2,7
4. Аналіз наважок на чистоту	129,60	8,2
5. Визначення маси 1000 насінин	158,00	10,0
6. Визначення вологості насіння	144,00	9,1
7. Визначення заселеності шкідниками	48,60	3,2
8. Підготовка термостатів, розстілень, фільтрувального паперу, посів насіння	68,00	4,3
9. Визначення енергії проростання насіння	68,00	4,3
10. Визначення схожості насіння	52,00	3,3
11. Аналіз залишку проби на наявність: культурних домішок, карантинних об'єктів, важко відокремлюваних бур'янів	135,60	8,6
12. Оформлення результатів (протоколу випробувань)	62,40	3,9
13. Реєстрація та видача сертифікату	392,80	24,9
Вартість 1 послуги з сертифікації насіння на посівні якості	1578,60	100,0

Джерело: сформовано авторами

Ділянковий (грунтовий) контроль – оцінювання відповідності рослин, отриманих від контрольної проби, рослинам від насіння стандартного зразка або офіційному опису сорту. Ділянковий (грунтовий) контроль включає два етапи: пре-контроль, що застосовується до категорій «добазове та базове» насіння, результати якого є попереднім результатом такого контролю для наступної

категорії або генерації насіння, та пост-контроль, що застосовується до категорії «сертифіковане» насіння.

Вартість виконання науково-дослідних робіт у сфері ділянкового (грунтового) сортового контролю насіння сорту рослин однієї контрольної проби становить: для пшениці озимої - 3247,20 грн, тритикале озимого - 3285,60 грн, жита озимого - 3014,40 грн. Максимальна кількість насіння партії, з якої береться контрольна проба, для категорій «добазове та базове» становить 25 тонн.

Таблиця 3. Розрахунок нормативно мінімальних затрат на проведення обов'язкових регламентних робіт для можливості виходу насіння пшениці (озимої) на ринок в умовах 2023 року

Назва заходу	Документ, що засвідчує проведення робіт	Вартість одиниці послуги, грн	Затрати в розрахунку на 1 т насіння, грн/%
1. Польове інспектування насінницьких посівів до 10 га	Сертифікат, що засвідчує сортові якості	1721,60	43,04/18,2
2. Визначення посівних якостей насіння	Сертифікат, що засвідчує посівні якості насіння	1578,60	63,14/26,7
3. Ділянковий (грунтовний) сортовий контроль	Звіт результатів досліджень з ділянкового (грунтового) контролю	3247,20	129,90/55,1
Всього затрат в розрахунку на 1 т насіння, грн			236,08/100,0

Джерело: розрахунок авторів

У таблиці 3 наведені розрахунки з визначення мінімальних затрат для отримання необхідних сертифікатів для виходу на ринок 1 тонни насіння. При врожайності зерна 5 тонн з 1 гектара та виході із зернової маси насіння в кількості 80 % , є можливість отримати 4 тонни насіння. При вартості одиниці послуги з польового інспектування 10 га насінницьких посівів 1721,60 грн, теоретично затрати на 1 тонну базового насіння становитимуть 43,04 грн. Вартість сертифіката, що засвідчує посівні якості насіння, становить 1578,60 грн, відповідно затрати на 1 тонну насіння - 63,14 грн. Затрати на проведення

ділянкового контролю в розрахунку на 1 тону складають 129,90 грн і становлять 55,1 % до загальних витрат.

Теоретично мінімальні затрати на проведення заходів із сертифікації насіння пшениці озимої у 2023 році в розрахунку на 1 тону можуть становити 236,08 грн.

В реальних умовах ведення насіннєвого бізнесу ця величина зростає в рази за рахунок того, що обсяги проведення польового інспектування в категорії «добазове» насіння та генерації «супереліта» в категорії «базове» насіння зазвичай становлять менше 10 гектарів. В умовах Носівської СДС це 2 гектари, вихід насіння з даної площі не перевищує 10 тонн. В таких реальних умовах видатки на проведення польового інспектування в розрахунку на 1 тону насіння будуть становити 654,74 грн $(1721,60 + 1578,60 + 3247,20) : 10$ і це за умови 100 % використання насіння (реалізація + використання для власного посіву). Особливо затрати на одиницю насіння зростають в умовах низького відсотку його реалізації.

Фактичні витрати на проведення обов'язкових регламентних робіт для можливості виходу насіння озимих культур на ринок в умовах Носівської селекційно-дослідної станції за останні три роки представлені в таблиці 4. З її даних можна зробити висновок, що лише у 2020 році затрати по насінню жита озимого наближалися до розрахункових: зростання становило 50,44 грн або 21,3 %.

2022 рік був вкрай несприятливим для насіннєвого бізнесу: було реалізовано лише 35 % виробленого насіння пшениці озимої та 46,7 % насіння тритикале озимого. Затрати в розрахунку на 1 тону реалізованого насіння є найбільшими за весь період дослідження та в 3,7 рази перевищують розрахункові. На основі даних таблиці 4 можна зробити висновок, що затрати на сертифікацію насіння найнижчими були у 2020 році, коли відсоток реалізації виробленого насіння знаходився в межах 60,6 – 100,0 %. Також зменшенню

затрат сприяло те, що не всі партії насіння категорії «сертифіковане» проходили ґрунтовий контроль. Так, три партії жита озимого в 2020 році, сім партій пшениці озимої в 2021 році були звільнені від даної процедури. У 2022-2023 роках до категорії «сертифіковане насіння» був застосований 100 % контроль, що суперечить п. 20 «Порядку проведення сертифікації, видачі та скасування сертифікатів на насіння», яким обумовлений обсяг вказаного контролю в межах від 5 до 10 %. У 2022 році за проведення досліджень 5 партій сертифікованого насіння Українському інституту експертизи сортів рослин було сплачено 16,3 тис. грн.

Таблиця 4. Динаміка витрат на оплату послуг з визначення сортових та посівних якостей насіння Носівської селекційно-дослідної станції в розрахунку на 1 т реалізованого насіння, (грн)

Назва заходу	2020 рік			2021 рік		2022 рік		2023 рік		
	пшениця	жито	тритикале	пшениця	жито	пшениця	тритикале	пшениця	жито	тритикале
Польове інспектування насінницьких посівів до 10 га	107,07	80,82	114,00	78,00	175,57	245,24	148,57	171,10	129050	212,00
Визначення посівних якостей насіння	156,13	90,16	94,00	124,15	119,70	211,90	128,57	175,84	112,40	131,00
Ділянковий (ґрунтовий) сортовий контроль	210,40	115,54	128,00	171,02	192,42	422,62	288,00	210,20	129,52	314,40
Всього	473,60	286,52	336,00	373,17	487,69	879,76	557,14	557,14	371,42	657,40

Джерело: розраховано авторами

Абсолютні величини затрат на оплату послуг з визначення посівних та сортових властивостей насіння, що їх несуть наукові установи, суб'єкти насінництва, є не виправдано великими й такими, що роблять насіннєвий бізнес непривабливим та занадто ризикованим. Оскільки наукові установи, у відповідності до Статуту, повинні займатися цим бізнесом, оскільки

насінництво є продовженням селекції, перед нами стоїть завдання реальної мінімізації даних затрат, що можна здійснити за рахунок підвищення рівня товарності насіння, раціонального використання насіння високих генерацій протягом двох і більше років, зменшення кількості ділянок, на яких проводиться польове інспектування.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Сертифікація насіння є обов'язковою умовою його виходу на ринок, тому затрати на її проведення є необхідною складовою додаткових затрат, що їх несуть суб'єкти насінництва. У розрахунку на 1 тонну проданого насіння додаткові затрати досить значні, коливаються за роками та різняться в залежності від культури. Найбільшими вони були в 2022 році, 879,76 гривень по озимій пшениці, що в 3,7 рази більше від мінімально розрахункових. Такий стан був зумовлений, в першу чергу, низьким рівнем реалізації товару, внаслідок війни, ускладненням реалізації товарного зерна, зниженням рівня прибутковості зерновиробництва.

Мінімальна вартість даних затрат у розрахунку на 1 тонну насіння досягається шляхом повного використання законодавчо встановленої маси партій: для зернових колосових культур це 25 тонн для визначення посівних якостей та проведення ділянкового (грунтового) контролю, а також максимальної площі 10 гектарів при польовому інспектуванні насінницьких посівів.

На ринку послуг з оцінки відповідності у сфері насінництва працюють п'ять господарюючих суб'єктів, що створює конкуренцію та сприяє зниженню цін на послуги.

Література

1. Володін С.А. Тенденції ринку оціночних послуг у насінництві і розсадництві. *Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung*. 10. September, 2021 Zürich, Schweiz P. 17–20.
2. Радченко А.М. Правове регулювання сертифікації насіння в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2016. Т. 1. № вип. 38. С. 123–126.
3. Буркинський Б.В., Ганганов В.М., Лисюк В.М., Нікішина О.В. Реформування системи державної сертифікації на зерновому ринку. *Економіка АПК*. 2013. № 7, С. 29–39.
4. Захарчук О.В. Ефективність виробництва насіння та перспективи розвитку насінництва в Україні. *Економіка АПК*. 2020. №3. С. 6-15.
5. Буняк Н.М., Данилко І.М. Ціноутворення на продукцію насінництва зернових колосових культур. *Економіка АПК*. 2018. №2. С. 23-28.
6. Шпичак О.М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. *Економіка АПК*. 2012. №8. С.3-10.
7. Буняк Н.М., Шпичак О.М. Становлення конкуренції на ринку послуг з сертифікації насіння та садивного матеріалу в Україні. *Економіка АПК*. 2023. №6. С.10-16.

References

1. Volodin, S.A. (2021), "Market trends of evaluation services in seed and nursery production", *Fundamentals of Modern Scientific Research*, vol.10, pp. 17-20.
2. Radchenko, A.M. (2016), "Legal regulation of seed certification in Ukraine", *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University: series: Law*. Helvetyka, Uzhhorod, vol. 1, no. 38, pp. 123-126.

3. Burkynskyi, B.V. Hanhanov, V.M. Lysiuk, V.M. and Nikishyna, O.V. (2013), “Reforming the state certification system on the grain market”, *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 29-39.
4. Zakharchuk, O.V. (2020), “Efficiency of seed production and prospects for the development of seed production in Ukraine”, *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 6-15.
5. Buniak, N.M. and Danylko, I.M. (2018), “Pricing of seed products of cereal grain crops”, *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 23-28.
6. Shpychak, O.M. (2012), “Theoretical and methodological aspects of pricing of agricultural products”, *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 3-10.
7. Buniak, N.M. and Shpychak, O.M. (2023), “Formation of competition in the market of seed and planting material certification services in Ukraine”, *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 10-16.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2024 р.